

ДЖЕРЕЛА ЕМІГРАЦІЙНОГО УКРАЇНОЗНАВСТВА

DOI: <https://doi.org/10.15407/bv2023.03.059>
УДК002.2:929Сірополко](477-87):027.54НБУВ

Тетяна Антонюк,

<https://orcid.org/0000-0002-6446-2795>,

докторка історичних наук,

провідна наукова співробітниця,

відділ зарубіжної україніки,

Інститут книгознавства,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (м. Київ, Україна)

вул. Володимирська, 62, Київ, 01001, Україна

e-mail: antonjuktd@nbuv.gov.ua

Вікторія Антонова,

<https://orcid.org/0000-0002-0788-5505>,

молодша наукова співробітниця,

відділ зарубіжної україніки,

Інститут книгознавства,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (м. Київ, Україна)

вул. Володимирська, 62, Київ, 01001, Україна

e-mail: anasant196@gmail.com

Книгознавчі, бібліотекознавчі та бібліографознавчі здобутки С. О. Сірополка в еміграції: за виданнями з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Мета статті – оприлюднити видання авторства С. Сірополка з фондів Бібліотеки, що розкривають наукові здобутки вченого з книгознавства та бібліотечно-бібліографічної справи в еміграції упродовж 1920–1959 рр. **Методологія дослідження** ґрунтується на використанні об'єктивного і порівняльного аналізу відібраних видань з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Принцип історизму забезпечив поглиблений розгляд предмета дослідження, допоміг визначити місце і роль особистості С. Сірополка у розвитку українського книгознавства, бібліотекознавства та бібліографознавства в контексті конкретного історичного часу й еміграційних умов. Завдяки використанню методів аналізу і синтезу, бібліографічного та документознавчого вдалося проаналізувати зміст окремих видань означеної тематики, з'ясувати їх особливості, відповідність змісту книжок обраній темі. **Наукова новизна** полягає у розкритті книгознавчих, бібліотекознавчих та бібліографічних напрацювань С. Сірополка як одного з найдіяльніших представників української еміграції першої половини ХХ ст. Наведено конкретні теоретичні й практичні здобутки вченого еміграційного періоду в заявлених напрямках діяльності. **Висновки.** З половини 1930-х років ХХ ст. українські книгознавчі дослідження відбувалися лише в емігрантських осередках та діаспорі. С. Сірополко – видатний книгознавець, бібліограф, фахівець бібліотечної справи, був одним із найдіяльніших представників української еміграції першої половини ХХ ст. Публікації

еміграційного періоду С. Сірополка, присвячені актуальним питанням книгознавства, бібліографії, бібліотекознавства, є вагомим внеском у дослідження історії вітчизняної культури за межами України та в сучасній державі Україна.

К л ю ч о в і с л о в а: українська еміграційна книга, книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство в еміграції, відділ зарубіжної україніки Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Степан Сірополко.

Актуальність теми дослідження. У серпні 2022 р. минуло 150 років від дня народження видатного українського вченого Степана Онисимовича Сірополка, що й актуалізує потребу оприлюднити видання вченого, які до 1991-го були закритими для широкого читацького загалу, перебували у спецфонді Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ). Після проголошення незалежності України ці видання зберігаються у відділі зарубіжної україніки Інституту книгознавства НБУВ та у колекції реабілітована література загального фонду Бібліотеки. С. Сірополко – один із найавторитетніших книгознавців першої половини ХХ ст., глибокий знавець бібліотечної справи та бібліографії, педагог, політичний і громадський діяч. Учений залишив сучасникам і прийдешнім поколінням вагомий доробок своєї інтелектуальної праці у вигляді книг, статей, рецензій, некрологів, біографічних публікацій у численних періодичних виданнях, що свідчить про його діяльну участь у розвитку української наукової думки.

Виклад основного матеріалу. Життя і діяльність С. Сірополка досліджували науковці як в Україні, так і в діаспорі, зокрема, Т. Беднаржова [1], Т. Вронська [2], Т. Ківшар [6; 27; 28], Г. Ковальчук [7; 28], Ю. Телячий [28], І. Тимошенко [28] та ін. Теоретичною основою нашої розвідки стали праці самого вченого, а також енциклопедичні статті та інші видання, в яких сконцентрована інформація про предмет дослідження [2; 3; 5; 8; 9; 10; 12; 17; 20; 23; 26].

Виконуючи безліч обов'язків у громадських організаціях в еміграції, вчений водночас приділяв велику увагу науковим дослідженням, що є очевидним з огляду на значний масив друкованої продукції його авторства, виданої після 1919 р. Комплексне висвітлення бібліотекознавчого, книгознавчого, бібліографознавчого та бібліографічного доробку українського бібліолога здійснила Т. Ківшар у праці «Бібліотечна спадщина Степана Сірополка (1872–1959)», де розкрито роль вченого у формуванні теоретико-методологічних засад вітчизняної бібліології, проаналізовано внесок у розбудову книжкової та бібліотечної справи України [6, с. 20–22]. Бібліографія праць С. Сірополка, а також відомості про його життєвий і творчий шлях, вміщує бібліографічний покажчик, підготовлений Т. І. Ківшар до 140-річчя від дня його народження [27].

Бібліологічну діяльність С. Сірополка розглядає Г. Ковальчук у своїй ґрунтовній монографії «Український науковий інститут книгознавства (1922–1936)». Дослідниця відзначає вагомий внесок вченого як працівника Бібліотечно-архівного відділу Національної бібліотеки під час підготовки Всеукраїнського з'їзду бібліотекарів [7, с. 13, 16], розкриває його співпрацю з вітчизняними книгознавцями як представника Українського наукового інституту (УНІК) у

Чехословаччині, котрий активно друкувався у «Бібліологічних вістях», а також висвітлював діяльність УНІК у журналі «Книголюб» (Прага). С. Сірополк був кореспондентом листування з УНІК щодо книгообміну, займався придбанням видань та їх передачею до Всенародної бібліотеки України (ВБУ) [7, с. 41–42, 93, 95]. Висвітлено позицію вченого щодо подальшого розвитку українського книгознавства в період згортання українізації й переслідування книгознавців у радянській Україні [7, с. 96, 97, 98, 99, 149–151, 152].

У нашій статті предметом дослідження є видання еміграційного періоду з фондів НБУВ, що презентують наукові здобутки С. Сірополка у галузі книгознавства, бібліотекознавства, бібліографії.

Мета статті – оприлюднити праці С. Сірополка, видані в еміграційний період діяльності (1920–1959) з книгознавства, бібліотекознавства та бібліографознавства, що зберігаються у фондах НБУВ, розкрити їх змістовні характеристики.

Виклад основного матеріалу. Степан Онисимович Сірополко (15.08.1872–21.02.1959), багатопрофільний український науковець першої половини ХХ ст., громадський діяч, керівник державних інституцій періоду Української національної революції 1917–1921 рр., залишив велику творчу спадщину, яка не втратила своєї актуальності донині. С. Сірополко навчався у класичній Прилуцькій чоловічій гімназії, у Московському імператорському університеті (правничий факультет) (1893–1897) та у Народному університеті ім. Л. А. Шанявського, займався викладацькою працею, завідував відділом народної освіти Тульської, а потім Московської губернських земських управ, редагував педагогічні журнали «Народное образование», «Педагогический листок», долучався до діяльності Московського товариства грамотності, активно друкувався в часописах «Свобода» (виходив в Ужгороді), «Світло» (Київ), «Украинская жизнь» (Москва; редактори С. Петлюра і О. Саліковський). Упродовж 1913–1914 рр. очолював українську секцію Товариства слов'янської культури у Москві, брав участь у підготовці багатьох чисел журналу «Промінь», єдиного українського часопису в Росії, який видавала українська колонія в Москві у роки Першої світової війни [5, с. 415–417].

З початком Визвольних змагань українського народу у 1917 р. С. Сірополко повертається в Україну, працює радником Генерального секретаря народної освіти, товаришем Міністра народної освіти УНР, на різних ділянках народної освіти та культури: разом з Генеральним секретарем Петром Холодним керує українським шкільництвом та бібліотечною справою, читає лекції у Фребелівському педагогічному інституті, на курсах підготовки працівників позашкільної освіти, а також співпрацює з редакцією часопису «Книгар» [1, с. 8].

Після втрати Україною самостійності (листопад 1920 р.) вчений опинився у Тарнові (Польща) в статусі емігранта, де очолив Міністерство освіти, займався культурно-освітньою роботою серед дітей емігрантів та військовиків, котрі перебували у таборах, керував Міністерством внутрішніх справ, шляхів, пошти й телеграфу. У 1925 р. переїхав до Праги, де працював професором педагогічних дисциплін Російського педагогічного інституту, згодом Українського високого

педагогічного інституту ім. М. Драгоманова (1925–1932) (Прага) та Українського технічно-господарського інституту (Подебради). На той час у Чехословаччині існували найсприятливіші умови для емігрантів, українських науковців матеріально підтримували президенти нової Чехословацької Республіки Т. Масарик і Е. Бенеш, що сприяло розвитку української науки, освіти, культури силами емігрантів [1, с. 9, 10, 11; 9].

З 1927р. по 1934-й С. Сірополко виконував обов'язки голови Українського товариства прихильників книги (УТПК), головна мета якого полягала в сприянні розвитку української книги та української культури. До складу УТПК входили видатні вчені-мовознавці, літературознавці, філософи, історики, юристи, зокрема Л. Білецький, В. Сімович, П. Зленко, Д. Чижевський, О. Кандиба, Л. Биковський та ін. Було засновано друкований орган УТПК «Книголюб», редактором якого став С. Сірополко. Тематика збірника вирізнялася різноманітністю: історія української книги, літературно-критичні огляди, публікації представників української еміграції в Чехословаччині, українська філософська література, педагогічна українська література з пластичного мистецтва. Під час Міжнародного бібліотечного з'їзду в Празі (1926) окремі видання отримали високу оцінку навіть у тих, хто ставився упереджено до видавничих можливостей українських емігрантів [1, с. 13; 3]. С. Сірополко брав активну участь у підготовці та проведенні з'їзду, ініціював запрошення УНІКу взяти у ньому участь, надіславши до Інституту власноручний лист та програму української виставки, яку планували організувати під час роботи форуму. Українським книгознавцям не вдалося потрапити на з'їзд, проте УНІК відправив до Праги 18 книг і чотири зразки видавничих знаків Інституту для експонування в українському відділі на виставці [7, с. 98, 99]. Отже, українська еміграційна книга репрезентувала видавничу продукцію в Європі та засвідчила активну позицію українських книгознавців.

Плідною була діяльність С. Сірополка в Українському історично-філологічному товаристві в Празі (1925–1938), яке об'єднувало українські наукові сили еміграції, котрі працювали в історично-філологічній галузі. Вчений був активним учасником міжнародних наукових з'їздів, конгресів. Зокрема, 6–13 жовтня 1929 р. брав участь у першому з'їзді слов'янських філологів у Празі, де виголосив реферат. Його було обрано до складу бібліографічної комісії. 20–24 березня 1932 р. вчений керував філософсько-педагогічною підсекцією другого Українського наукового з'їзду, організованого Українським академічним комітетом у Празі для міжнародної інтелектуальної співпраці. До з'їзду у приміщенні Центральної бібліотеки Праги відкрилася українська книжкова виставка, підготовлена спеціальною Бібліографічно-виставковою комісією під керівництвом С. Сірополка. Її експозиція репрезентувала книжкову продукцію української еміграції у галузі науки за десять років. На стендах було виставлено майже 1000 книг [1, с. 15].

С. Сірополко, разом з І. Горбачевським і Д. Антоновичем, керував Товариством «Музей Визвольної Боротьби України» як центральною музейною й архівною організацією за кордоном (створено 16 січня 1925 р. у Чехословаччині з ініціативи Українського вільного університету (УВУ)). Управа Товариства мала пе-

ріодичний орган «Вісті Музею В. Б. У.», видавала також «Альманах Музею», до якого включалися статті з широкого кола питань. 7 квітня 1938 р. С. Сірополко був одногосно обраний почесним членом Товариства, доклав чимало зусиль до справи збереження і розвитку українських духовних цінностей та української історичної пам'яті, матеріальної підтримки товариства [9; 10].

Виконуючи безліч громадських обов'язків, С. Сірополко активно займався науковою діяльністю. Особливий інтерес становлять його напрацювання з книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства, опубліковані в еміграції. Так, у праці «Книгознавство на В. Україні» С. Сірополко знайомить читача з розвитком українського книгознавства від 1917 р. Зазначає, що з початком виходу літопису українського письменства журналу «Книгарь» в Києві у 1917 р. помітно активізувалися видання з книгознавства [17, с. 11]. На думку вченого, виняткову роль у розвитку книгознавства відіграла новоутворена Всенародна бібліотека України (ВБУ) в Києві, започаткований нею випуск у 1919 р. часопису Книжний вістник» (вийшло 2 числа), утворення у 1923 р. у структурі ВБУ відділу бібліотекознавства, який згодом перетворили в Науково-дослідний інститут бібліотекознавства. Новий поштовх у розвитку книгознавства зробив УНІК, який було утворено у жовтні 1922 р., а з 1 жовтня 1926-го реорганізовано в Науково-дослідний інститут книгознавства. До цього УНІК встиг випустити цілу низку видань з книгознавства, розпочав видавати часопис «Бібліологічні вісті». Розгорнули діяльність спеціальні курси, конференції, з'їзди (1-ша конференція наукових бібліотек у Києві 28–31 грудня 1925 р. та 1-й Всеукраїнський бібліотечний з'їзд у Харкові 1–6 червня 1926 р.), профорганізації (бібліотечні об'єднання в Одесі, Харкові та інших містах). Постійно діяли книжкові виставки, які організовували ВБУ, УНІК, зростало видання книг, часописів з різних питань книгознавства, що стало реальним чинником розгортання книгознавчого руху. Вчений оприлюднює список окремих видань з галузі книгознавства, що вийшли в Україні українською мовою з часу революції 1917 р. [17, с. 12–19].

Критичний аналіз більшовицької культурної політики, зокрема з питань книгознавства, містить стаття С. Сірополка «Прорив» на книгознавчому фронті совєцької України». У ній зазначено, що вже з 1929 р. розпочався відвертий наступ на УНІК, який постав на чолі з Ю. Меженком, «за його відхилення від завдань марксо-ленінського книгознавства, як зняряддя класової боротьби» [20, с. 124]. С. Сірополко пише, що директор Української книжкової палати М. Годкевич у ч. 9 журналу «Критика» за 1929 р. опублікував статтю «На методологічному роздоріжжі», де книгознавство визначалося як «марксистська соціологія книги». Нападав на Ю. Меженка і «Бібліологічні вісті» УНІКу й К. Довгань. Як наслідок, УНІК «реорганізували» на бібліографічній нараді у Києві 6–9 червня 1931 р., його очолив С. Якубовський. Українська книжкова палата стала державною бібліографічною інституцією УСРР, а при Палаті планувалося відкрити науково-дослідну кафедру бібліографії. С. Сірополко вважав «Бібліологічні вісті» не останньою жертвою на полі наукової журналістики в радянській Україні. В той час було закрито «Україну» – науковий журнал українознавства, що

виходив у Києві з 1924 р. за редакцією академіка М. Грушевського. Вчений цитує одного з найвидатніших російських бібліографів, професора М. Куфаєва, котрий у той час також потрапив під більшовицьку критику за відхилення від завдань марксистсько-ленінського книгознавства. Отже, С. Сірополко у непростий час відкритого наступу на українську культуру виявив себе послідовним україноцентричним діячем, котрий не сприймав кон'юнктурні, антинаукові підходи до розвитку книгознавства, культури загалом, наполегливо відстоював право на розвиток наукового книгознавства, незаангажованого ідеологічними догмами.

Вчений досліджував розвиток українського книгознавства не лише в підросійській Україні. Його праця «Книгознавство в Галичині (XX-е стол.)» дає змогу осягнути роль таких діячів, як І. Левицький, Д. Зубрицький у поширенні української книжки в Галичині, особливу роль «Просвіти» в розвитку книговидавництва й поширення українських видань у XX ст. Автор пише, що товариство «Просвіта», засноване 8 грудня 1868 р. у Львові як громадська організація, організувало у 1909 р. перший український просвітньо-економічний конгрес, що відіграв велику роль у пробудженні серед українського населення Галичини інтересу до питань, які входять в обсяг книгознавства (видавництво, бібліотекарство та ін.). С. Сірополко відзначає також особливу роль НТШ у розвитку книгознавства: «НТШ в Галичині – друга установа, яка багато зробила в цьому плані. Студіює українську літературну продукцію, українське друкарство. Бібліографічна комісія, яка утворилася при цьому товаристві 21 листопада 1909 р. випустила декілька солідних праць. Національний Музей у Львові відіграє велику роль у справі дослідження рукописів і стародруків, випустив декілька цінних видань. З 1926 р. постала у Львові ще одна центральна організація – Союз українських накладень і книгарень, який, між іншим, має своїм завданням реєструвати українську видавничу продукцію поза межами Советської України, для чого й приступив до видання квартальника «Книжник» (вийшло 1-ше число)» [15, с. 20–26]. У виданні подано список літератури з книгознавства, де зафіксовано видання в Галичині з 1900 р.

Належну увагу вчений приділяв розвитку книгознавства країни проживання. У праці «Книгознавство в ЧСР за останні 10 років», приуроченій 10-річчю від дня проголошення самостійності ЧСР (28 жовтня 1918 р.), він підбиває підсумки здобутків ЧСР на книгознавчому фронті, подає характеристику книжкової продукції, її поширення та студювання. Дослідник зазначає, що книжкова продукція у Чехо-Словацькій республіці швидко почала зростати після перевороту 1918 р., з активізацією видавничої діяльності. З кінця 1918 р. і протягом 1919-го на книжковому ринку з'являється значний масив літератури моменту, літератури біжучого інтересу (політичні брошури, спогади учасників світової війни, що вкладали в свої твори певну віру в кращу майбутність, і т. д.). Якщо у 1913 р. побачило світ приблизно 2300 чеських публікацій, то у 1919-му їх кількість зросла рівно вдвоє. Вже з 1920 р. падає продукція так званої летючої літератури, натомість зростає масив наукової, фахової та популярної літератури. У 1921 р. таких видань вже налічувалося 1804. Особливою активністю вирізнялося Державне видавництво,

яке протягом 10 років масовими тиражами поширювало серед чехословацького народу свої видання, особливо невеличкі томики двох збірок – «Občanská Knihovna i Knihy pro každého». З інших видавництв, що з'явилися на ринку з часу перевороту, С. Сірополко згадує «Orbis», що видавало переважно політичну, правничу й туристичну літературу; «Čin», легіонерське вид-во, яке випускало «Masarykuv Sbornik»; «Kompas», що опублікувало «Masarykův Slovník», а також видало всім добре відому книжку «Česko knihovnictví»; «Aventinum», що готувало до друку переважно модерніх авторів, – видання його відзначаються мистецьким виконанням друку; «Sfihx», що видавало наукові, популярно-наукові твори, а також книжки з красного письменства, а останнім часом опікувалося виданнями у 10 томах «Vlastiveda» та ін. [16, с. 2–3].

Автор зупиняється на важливому питанні книгознавства – розповсюдженні книжкової продукції. Зазначає, що поширення книжки в ЧСР здійснювалося через публічні бібліотеки, які з перших днів відродження чехословацької держави почали упроваджуватися згідно з новим законом про публічні бібліотеки. С. Сірополко детально аналізує Закон про публічні бібліотеки від 22 липня 1919 р., який зобов'язав кожную громаду не пізніше 1929 р. утворити публічну бібліотеку. Він робить висновок: «Отже щодо поширення б-к – ЧСР безперечно випередила всі інші країни Зах. Європи. В сучасний момент (1927 р.) налічується 8527 чеських б-к, 3047 – німецьких, 2746 – словацьких, 610 – мадярських на Словаччині, на Підкарпаттю – 271 б-ка, крім того держава дає допомогу Т-ву «Просвіта» в Ужгороді на утримання 118 її читалень. Всього в 1927 р. в ЧСР було 15.400 б-к, в яких було 5.500.000 книжок, 880.300 читачів, видано було 14.400.000 книжок. Прибуток всіх цих б-к виносив 16.275.000 к. ч.» [16, с. 5].

С. Сірополко відзначає важливість розпорядження Міністерства шкільництва та народної освіти ЧСР стосовно налагодження підготовки кваліфікованих кадрів для бібліотек. Саме за його ініціативою організуються в різних місцях короткотермінові бібліотечні курси, була заснована державна бібліотечна школа, яку, до речі, закінчили четверо членів Українського товариства прихильників книги: М. Михальчук, В. Левицький, П. Зленко, Д. Сімовичева. Вона мала два відділи – чеський і німецький. Школу очолив відомий чеський бібліотекар, директор бібліотеки Національного Музею Dr. J. Volf. З метою підготовки фахівців для наукових бібліотек було засновано 2-річні бібліотечні курси при філософському факультеті чеського університету в Празі. У цьому ж виші запрацювала доцентура з курсу книгознавства, а також читалися лекції з курсу «Організація бібліотек». Для поширення спеціальних знань у галузі бібліотекознавства було видано цілу низку підручників, з яких особливо місце займає класична книжка, підготовлена найвидатнішими чеськими бібліотекарями і бібліографами, за ред. д-ра Z. Tobolka. Це є «Česke knihovnictví». Praha, 1925, 613 стор. [16, с. 7–8].

С. Сірополко подає перелік офіційних підручників для публічних бібліотек, серед них відзначає посібник А. Животка «Народна просвета», виданий товариством «Просвіта в Ужгороді», 1927 р. 93 стор., де є розділ про техніку бібліотечної справи. Оприлюднює список публікацій з бібліотечної справи, щодо

студіювання читацької аудиторії, з раціональної організації приміщень бібліотек, а також низку видань про завдання бібліотечної діяльності, розповідає про роботу Бібліографічного інституту [16, с. 8, 9, 10].

І все-таки головну увагу вчений приділяв розвитку бібліотечної справи в Україні. Ще у Кам'янці-Подільському Степан Онисимович опублікував статтю «Народні бібліотеки: організація та техніка бібліотечного діла» (Кам'янець-Подільський: Накладом Вид. Відділу Подільської Губерніяльної Народньої Управи, 1919. – 24 с.), де розкрив суть народних бібліотек та їх значення; проаналізував участь місцевого населення в бібліотечній справі, внутрішню організацію бібліотеки, роль та обов'язки бібліотекаря; розглянув техніку запису в бібліотечній справі, звіт (справоздання) про діяльність бібліотек, роль інтелігенції взагалі та народного вчителя зокрема в бібліотечній справі, підготовку звіту про діяльність книгозбірні за рік, звіту про читальню, правила бібліотеки, запропонував інструкцію для бібліотекаря.

Важлива в цьому контексті є стаття «Бібліотечна справа на В. Україні від 1917 р.», де знаходимо аналіз організації та сучасного стану бібліотек в Україні. С. Сірополко пише, що до революції 1917 р. основним типом народних бібліотек в Україні були земські народні бібліотеки (в 1911 р. їх налічувалося 2094), які комплектувалися майже цілковито російською літературою. Після революції українська книжка знайшла вільний доступ до земських народних бібліотек. З того самого часу почали організовуватися спеціально українські бібліотеки товариством «Просвіта», кооперативами і т. д. На 1 грудня 1928 р. у радянській Україні функціонувало всього 9386 бібліотек, в яких було 17.141.312 книжок, у тому числі українських – 38,3 % [12, с. 77–78].

Посилаючись на статтю Я. Л. Міяковського «Наукові бібліотеки УСРР» у «Журналі Бібліотекознавство та Бібліографія», ч. 1, 1927 р., С. Сірополко розкриває стан наукових бібліотек на підставі проведеного анкетування на 1 січня 1925 р. 21 бібліотека мала книжок у кількості до 1000 томів, 86 – від 1-ої до 5-ти тисяч томів, 42 – від 5 до 10 тисяч томів. І лише чотири бібліотеки мали понад 500 тисяч томів. Серед всієї кількості бібліотек налічувалось 11 державних, з них перше місце за кількістю книжок займала Всенародна Бібліотека України у Києві. «В даний момент Всенародна Бібліотека України являє собою одну з найбільших світових бібліотек, налічуючи на 1/X 1929 р. понад 2.100.000 книжок. Найбільша заслуга В.Б.У. полягає в тому, що вона скупчила в собі скарби приватних бібліотек і тим врятувала їх від загиби в часи революції та війни на Україні. У всіх бібліотеках Сов. України заведено децимальну систему з 1924 р.» [12, с. 78].

С. Сірополко порушує питання підготовки бібліотекарів в радянській Україні. Він зазначає, що досі у республіці немає школи, яка б готувала бібліотекарів як для наукової бібліотеки, так і для масової. На той час для наукових бібліотек кадри готувала ВБУ на однорічних бібліотечних курсах (у 1926/27 р. було випущено 13 осіб, підготовлених до праці в наукових бібліотеках), та Книжкова палата, де діяли однорічні бібліографічні курси, на яких серед різних спеціальних пред-

метів приділялася увага також загальним основам бібліотекознавства. Крім того, в Українському інституті книгознавства при ВБУ та деяких наукових бібліотеках було запроваджено Інститут аспірантури. Згідно з положенням про аспірантів у галузі бібліотекознавства та книгознавства (затверджено Президією Укрнауки 20/II 1926 р.), час підготовки аспірантів становив 3 роки [12, с. 78–80].

У згаданій статті також йдеться про проблеми вивчення та обслуговування читацьких інтересів. Вчений пише, що УНІК у 1927 р. провів обстеження бібліотек у всеукраїнському масштабі, розіславши для цього 12 615 анкет. Проведене дослідження дало УНІК'ові матеріал для вивчення читацьких інтересів. Його потім було опубліковано у спеціальному виданні «Бібліотека і читач на Україні». Спираючись на напрацювання фахівців, С. Сірополко зазначає, що «є спроби вивчення інтересів читачів у місцях ув'язнення та покупців книжок на селі. УНІК має при собі Кабінет вивчення книжки та читача. Для обслуговування читачівських інтересів утворено при деяких бібліотеках консультаційні бюро, які подають читачам бібліографічні вказівки з різних галузей знання. З метою наблизити книжку до читача деякі бібліотеки складають предметний каталог. Особливою докладністю в розробленні гасел предметного каталогу відзначається Харківська Бібліотека ім. Короленка» [12, с. 80, 83]. Що важливо, праця вміщує також список видань, які вийшли у Великій Україні з бібліотечної справи [12, с. 81–83].

Близькою тематично до попередньої, але більш детальною, є стаття вченого, присвячена розвитку бібліотечної справи в Україні упродовж 1917–1927 рр.: «Бібліотечна справа на Сов. Україні за останнє десятиліття». Тут подано аналіз спеціальної літератури, підбиваються підсумки розвитку бібліотечної справи в радянській Україні після більшовицького перевороту. С. Сірополко відзначає особливість більшості українських бібліотек порівняно з російськими, а саме їх зв'язок з тими або іншими установами, організаціями (клубами, селянськими й районними будинками культури, хатами-читальнями, професійними організаціями).

Зазначено, що в радянській Україні станом на 1 грудня 1925 р. налічувалося самостійних бібліотек, тобто не пов'язаних з будь-якими установами, всього 152, що становило 2,4 % від загального числа книгозбірень, тоді як у Росії на 1 січня 1925 р. кількість самостійних бібліотек становила 78 % і лише 22 % – при установах. Ця особливість бібліотек радянської України, на погляд вченого, не може служити на користь бібліотечній справі вже з тієї причини, що бібліотека при установі відіграє, як правило, другорядне значення, стоячи поряд з іншими формами політично-освітньої роботи. С. Сірополко зазначає, що й наукові бібліотеки, які опікувалися лише бібліотечною справою, мали організовувати свою діяльність під кутом «політосвіти», бо згідно з резолюцією 1-ої конференції наукових бібліотек УСРР (28, 31 грудня 1925 р.), «наукова бібліотека має стати джерелом комуністичної освіти й соціалістичної культури». Водночас автор наголошує: «І все-ж таки бібліотечна справа в поодиноких бібліотеках досягла значних успіхів як з боку зросту книжкового фонду, так і розвитку своєї діяльності» [13, с. 81].

Детальніше в цій статті С. Сірополко зупиняється на питанні становлення головної бібліотеки України. Вже в березні 1917 р. М. П. Василенко як кандидат на посаду куратора Київської шкільної округи висунув тодішньому російському міністрові освіти А. Мануйлову вимогу від імені українського громадянства: заснувати у Києві велику бібліотеку на зразок Петербурзької публічної з тою умовою, щоб до неї безплатно надходили всі видання, які друкуються в межах колишньої царської Росії. Але лише на підставі Гетьманського закону 15-го серпня 1918 р. про заснування Національної Бібліотеки Української Держави в Києві – почала своє існування Національна Бібліотека, яка у травні 1919-го набула назви Всенародна Бібліотека України при Всеукраїнській Академії Наук у Києві. Упродовж двох років ВБУ не мала сталого приміщення, 8 разів її переносили з місця на місце. Вона розміщувалася у будинку колишньої 1-ї гімназії на бульварі Шевченка (Бібіковському) та будинку колишньої Духовної академії на Подолі. Згодом ВБУ одержала будинок, що був призначений для бібліотеки Університету. Усі фонди почали стрімко зростати, зокрема за рахунок приватних книгозбірень. Вчений зазначає, що «на 1 жовтня 1926 р. в основній ВБУ у Києві було понад 978 000 книжок, в інших бібліотеках у Києві – понад 200 000 та у Вінницькій філії приблизно 100 000 книжок. Крім того, ВБУ мала понад 525 000 газет та багатий відділ рукописів і стародруків. «Тепер фонд ВБУ збільшився приблизно на 500 000 книжок від передачі бібліотеки колишнього київського університету. З цієї кількості приступно читачам коло 830.000, решта ще не заабетковані. За 1925/1926 рік у читальні ВБУ було видано 430,983 книжок» [13, с. 81, 82]. Влітку 1925 р. при ВБУ організовується Науково-дослідний інститут бібліотекознавства, який мав три основні завдання: 1) науково-дослідну роботу в галузі бібліотекознавства; 2) науково-педагогічну підготовку наукових робітників у галузі бібліотекознавства; 3) науково-організаційну – втягування в науково-дослідну роботу бібліотечних робітників УСРР та об'єднання цієї роботи [13, с. 81, 82]. Бюджет ВБУ, станом на 1926/1927 р. доходив до 98 000 крб., штат складався з 69 осіб разом з нижчим технічним і господарським персоналом. ВБУ займалася також видавничою діяльністю, вже вдалося видати три томи «Бібліотечного збірника» та перше число часопису «Журнал бібліотекознавства та бібліографії».

Вчений також характеризує фонди інших державних бібліотек, у тому числі й наукових: «Харківської ім. Короленка (265 570 книг), Одеської публічної б-ки (600 000), Одеської української б-ки (менше 1000), Київської центральної ім. РКП(б)У (105 000), Київської центральної жидівської (менше 1000), Київської центральної польської (менше 1000), Катеринославської ім. Жовтневої революції (101 674), Херсонської центральної (менше 1000), Миколаївської центральної дитячої б-ки (менше 1000)». Досліджуючи кадровий потенціал бібліотек у тогочасній Україні, С. Сірополко констатує, що «справа з персоналом стояла ще гірше. Всю майже 6-и мільйонову масу книжок у 203 бібліотеках обслуговувало тільки 487 робітників, та й то з них 81 були служники. Щодо освіти, то із кваліфікованих робітників (не служників) вищу освіту мали 164 особи, середню – 222, нижчу – 11, освіту 10 не зазначено». Стосовно дитячих бібліотек вчений зазна-

чає: «до 1917 р. була лише одна дитяча б-ка в Києві (К. Доброї), а тепер в УСРР мається 20 дитячих б-к, 7 із них в Києві, одна центральна і 6 районних» [13, с. 83–84].

Заслуговує на увагу аналіз С. Сірополка місцевих бібліотек: «При установах народної освіти на 1 січня 1927 р. загальне число бібліотек з книжковим майном від 100 книжок було 6923, з них в містах та селищах міського типу – 831 та в сільських місцевостях – 6092. Єдиним джерелом з'ясування питання як пішов процес розвитку бібліотек в місцевостях за 10 років, в порівнянні з дореволюційним періодом, стає земська бібліотечна статистика, яка, на жаль, реєструвала лише земські народні бібліотеки й не вводила до свого обліку інших народних бібліотек, що утворювалися кооперативами, просвітними товариствами та іншими організаціями. Згідно з даними, зібраними земством у зв'язку з 1-м загальноземським з'їздом у справі народної освіти, що відбувся в Москві в 1911 р., загальна кількість земських народних бібліотек в 1910 р. була така: на Катеринославщині – 578, Полтавщині – 767, в Таврії – 327, на Харківщині – 789, Херсонщині – 199, Чернігівщині – 298, Волині – 85, Київщині – 88, на Поділлі – 49, разом в межах В. України – 4094» [13, с. 84–85].

Розкриваючи справжні наміри більшовиків у національній та культурній політиці в Україні, як і всюди по територіях колишньої імперії, силою приєднаних до СРСР, С. Сірополко констатує, що твердження народного комісара М. Скрипника – «число б-к на Україні по селах поширено тепер в 10 разів більше, ніж до війни («Рад. освіта», ч. 12, 1927)» – є властивою большевикам – гіперболічною формою вислову». Дослідник зауважує, що ці бібліотеки не були українськими за своїм змістом. Він наводить останній статистичний звіт про народну освіту в радянській Україні («Народня освіта України. Установи професійної та політичної освіти на 1 грудня 1925 р.» Х., 1927 р.), де зафіксовані такі дані: в сільських бібліотеках українських книжок було 40 %, російських 57,9 %, а в міських бібліотеках українських книжок 7,9 %, російських 81,6 % [13, с. 85–86]. Вчений з гіркотою зазначає, що наведені тут дані свідчать, що українізація навіть сільських бібліотек не досягла того рівня, щоб можна було назвати ці бібліотеки українсько-російськими, бо, по суті, вони є російсько-українськими. С. Сірополко торкається запитів сільських і робітничих читачів бібліотек, відзначає невизначеність їх читацьких уподобань, зупиняється на принципах, яких дотримувалася Головополітосвіта в справі комплектування бібліотек, порушує питання підготовки бібліотечних робітників, говорить про відсутність бібліотечної школи, яка б готувала бібліотекарів для масової бібліотеки.

Учений відзначає невисокий рівень сільських політосвітніх робітників, їх часту зміну, яка іноді набирала просто калейдоскопічного характеру: «...при таких умовах не можна вимагати систематичної роботи, а бібліотечна справа як раз потребує такої роботи... Зміна політосвітніх робітників часто-густо руйнувала в нівець і ту невеличку попередню роботу, що її, може, де було налагоджено. Невисока кваліфікація робітників, в свою чергу, мало сприяла тому, щоби налагодити систематичну роботу й піднести її на відповідну височінь» [13, с. 86, 87].

С. Сірополко звертає увагу на історію бібліотечних об'єднань, вважає її цікавою в контексті розвитку бібліотечної справи в Україні означених років. «Ще 1-й всеукраїнський З'їзд бібліотечних робітників 1–6 червня 1926 р. виніс резолюцію про необхідність утворення по всіх районах бібліотечних об'єднань, а саме «бібліотечні об'єднання повинні бути тісно зв'язані з якимсь організаційним центром» [13, с. 87]. А вже на Всеукраїнській бібліотечній нараді 5–9 березня 1927 р. звучали заклики щодо їх згортання, що й сталося незабаром. Вчений з жалем констатує цей факт, бо деякі бібліотечні об'єднання встигли виявити надзвичайно інтенсивну працю.

Розроблення теоретичних питань бібліотекознавства в радянській Україні здійснювалася в той час силами працівників таких установ: ВБУ, а саме УНІК; Книжкова Палата в Харкові; Бібліографічна Комісія при Всеукраїнській Академії Наук; Одеська центральна наукова бібліотека та Одеська державна публічна бібліотека. Дослідник особливо відзначає роботу УНІК: Це був до останнього часу єдиний орган, присвячений теоретичним питанням книгознавства. Він заснував журнал «Бібліологічні вісті», видав 7 книжок науково-популярної серії, улаштував декілька книжкових виставок. Водночас С. Сірополко вказує на існуючі суперечності між УНІК та ВБУ, появу другого часопису «Журнал бібліотекознавства та бібліографії», що на думку автора, було не на часі. Видання дублювали одне одного. Книжкова Палата з 1924 р. почала видавати «Літопис українського друку», який містив бібліографічний опис книжкових, нотних, графічних та періодичних видань усіма мовами, що виходили в межах радянської України. Бібліографічна комісія при Всеукраїнській Академії Наук мала своїм найголовнішим завданням – координувати бібліографічну роботу всіх наукових установ, встановлюючи методологічну єдність та єдиний план бібліографічної роботи УСРР. Її зусилля спрямувалися на координацію колективної роботи всіх наукових та спеціально-бібліографічних установ УСРР, спрямованої на формування вичерпного всеукраїнського бібліографічного репертуару [13, с. 87–88].

У статті відзначається як великий недолік, що в тогочасній радянській Україні був відсутній часопис, який служив би інтересам народних, сільських і міських бібліотек, а також майже нічого не видано за цей час у справі організації бібліотек та керування бібліотечною справою. Дослідник робить такі висновки: бібліотечна справа завдяки підпорядкуванню загальної освіти «політосвіті» розвивається неналежним чином; радянська влада не може похвалитися темпами розширення бібліотечної мережі, які були в останні часи перед революцією; стан масових бібліотек, як і більшості наукових, перебуває на низькому рівні; українізація бібліотек не досягла навіть того рівня, при якому відсоток українського книжкового фонду в бібліотеках масового характеру дорівнював би відсотку російських книжок; теоретичне бібліотекознавство стоїть значно вище того рівня, на якому перебуває практика бібліотечної справи в радянській Україні; конкуренція деяких бібліотечно-бібліографічних установ призводить до розпошення сил, до непродуктивних витрат енергії й коштів на організацію самої праці; основним здобутком за останнє десятиліття в галузі книгознавства взагалі

та бібліотечної справи зокрема слід визнати заснування та нарощування діяльності трьох установ – Всенародної Бібліотеки України, Українського Наукового Інституту Книгознавства, Книжкової палати, а також розширення мережі дитячих бібліотек [13, с. 89].

Згадані статті С. Сірополка є вагомим внеском у дослідження історії українських бібліотек в Україні до 1917 р. і в перше десятиліття після більшовицького перевороту. Аналіз свідчить, що більшовицька влада нітрохи не була заінтересована у розвитку українського книгознавства та бібліотекознавства. Спроби національно свідомих діячів та працівників бібліотек розгорнути роботу за українську книгу завершувалися репресіями та повним згортанням такої діяльності. Дослідження вченого дає можливість досягнути загалом стан книгознавства та бібліотекознавства упродовж 1917–1927 рр., відзначити основні досягнення та недоліки притаманні цим складовим української культури.

Неможливо обійти увагою статтю С. Сірополка «Систематичний і предметний каталог як засіб наблизити книжку до читача». У ній вчений наголошує на значенні каталогу як засобу наближення книжки до читача. Звичайним типом каталогу, призначеного до послуг читача, зазначає дослідник, є так званий, систематичний каталог, в якому книжки розміщено за тою, чи іншою класифікацією наук і мистецтв. У публікації згадується найстаріший з відомих нам систематичних каталогів, монастирський бібліотечний каталог бібліотеки св. Ріка в Пікардії (складено 831 р.), який має 5 відділів: біблії і коментарі до них, святоотцівські твори, граматики, історики, требники [21, с. 9]. С. Сірополко зазначає, що «Бібліотечних систем, що їх покладено в основу систематичних каталогів, є велика кількість: в кінці минулого століття налічувалося їх біля 170. Класифікувати науки дуже складно, бо життя постійно йде вперед і ускладнює цю класифікацію. З числа різноманітних бібліотечних систем досить поширеною є т. зв. децимальна система, що її склав 1873 р. американський бібліотекар Мельвіль Дюї (10.12.1851–26.12.1931). Згодом цю систему прийняв і в деякій мірі переробив міжнародний Бібліографічний Ін-т у Брюсселі. Суть децимальної системи, як відомо, полягає в тому, що всю сукупність людського знання ділить вона на 10 відділів, які зазначаються знаками (індексами) від 0 до 9; кожний з відділів у свою чергу поділяється на 10 підвідділів, кожний підвідділ – на 10 груп, і т. д.» [21, с. 10]. Автор детально аналізує означену систему, зазначає її недоліки, зупиняється на складнощах пошуку читачами книжок за цією схемою і складнощами індексування книг бібліотекарями.

Розглядає С. Сірополко і вади систематичного каталогу. Вони, на думку вченого, пов'язані з введенням у життя багатьох бібліотек так званого предметного каталогу. В Америці уже з 60-х років XVIII ст. бібліотеки почали використовувати предметний каталог. Згодом він набув поширення в Англії, а з кінця 80-х років його почали запроваджувати країни континентальної Європи, особливо Німеччина. За цим каталогом передбачено карткову форму. Картки в скриньках йдуть в алфавітному порядку назв тих тем, які порушує відповідна книжка. Назва теми або гасло зазначається на розділовій картці. Таким чином, предметний

каталог відповідає читачеві на запит, які саме книжки є в бібліотеці на ту чи іншу тему, незалежно від того, до якої наукової чи мистецької галузі належить кожна з тих книжок. Цей каталог, на відміну від систематичного, не є путом для певної системи, а тому предметний каталог завжди може йти в парі з розвитком науки і життя. Його перевага над систематичним полягає у більшій доступності читачеві і читач значно легше відшукає в каталозі книжки на основі простої абетки, ніж на основі тієї чи іншої системи.

Автор називає конкретні недоліки предметного каталогу. Зокрема, він веде до вузької спеціалізації замість поширення загальної освіти читача. Існують певні труднощі і при складанні такого каталогу, бо ця праця вимагає від бібліотекаря багато знань та досвіду. Все ж С. Сірополко віддає перевагу предметному каталогу: «Зі всіх типів каталогів найтяжче складати предметів каталог, але зате, коли він є добре складений, то ним найлегше користуватися» [21, с. 11].

У фондах НБУВ зберігається підручник С. Сірополка «Короткий курс бібліотекознавства. Історія, теорія та практика» (Львів, 1924) – праця, яка є вагомим внеском вченого у бібліотекознавство. На той час це був перший підручник з бібліотекознавства українською мовою, в основу якого покладено курс лекцій, прочитаний у Фребелівському педагогічному інституті у 1917–1918 рр., де готували бібліотекарів. У посібнику розглядається ціла низка важливих питань щодо ролі і функціонування бібліотеки як важливого центру національної культури, засобу формування ідентичності, розвитку освіти та консолідації суспільства. Йдеться про значення бібліотеки, про засади, якими слід керуватися при заснуванні бібліотеки та її комплектуванні, про обов'язки бібліотекаря, висвітлюються й інші питання: бібліотечна справа в Україні, Америці, Англії, Німеччині, Чехословаччині, техніка бібліотечного діла, бібліотечна статистика, робота бібліотекаря тощо [18]. Цей підручник своєю появою заповнив прогалину, яка була на той час у спеціальній літературі.

Велику вагу мають бібліографічні праці вченого. Серед видань авторства С. Сірополка з бібліографії, що вийшли в еміграції, варто згадати статтю «Список українських бібліографічних покажчиків за останнє десятиліття», де дослідник подає список (32 описи) українських бібліографічних покажчиків українською мовою, які вийшли у світ у межах України у період 1920–1930 рр. окремими книжками чи відбитками [22].

У передмові до видання: Зленко П. «Бібліографічний покажчик наукових праць української еміграції 1920–1931» С. Сірополко висвітлює діяльність УТПК у Празі, його підготовку до Другого українського наукового з'їзду, який планувався на грудень 1931 р. Організаційна комісія цього з'їзду утворила спеціальну Виставочно-Бібліографічну підкомісію в складі Управи УТПК, головою якої було обрано С. Сірополка, заступником голови – Є. Вирового, секретарем – П. Зленка. Підкомісія своїм завданням ставила організацію книжкової виставки при з'їзді та видання бібліографічного покажчика наукових праць української еміграції.

У праці «Українська бібліографія на еміграції» С. Сірополко розглядає бібліографію як науку, наголошує на її значенні в системі наук. Хоча на час публікації

матеріалу ще не було однозначної думки щодо бібліографії як науки, проте тенденція до її визнання була відчутною. Вчений констатує: бібліографія це наука, яка дає знання про книжки як з боку зовнішності, так і внутрішнього їх змісту та встановлює спосіб самого опису книжок. Значення бібліографії якраз і полягає в тому, що не може бути поступу в сфері матеріальної та духовної культури, якщо у відповідний спосіб не буде зареєстровано й збережено для нащадків продуктів духовної творчості попередніх років. Автором обґрунтовується необхідність введення в університетах кафедр з курсу бібліології.

Аналізуючи здобутки еміграції з бібліографії, С. Сірополко виокремлює книгознавчі журнали, які видавалися в еміграції і висвітлювали питання бібліографії. Першим хронологічно українським бібліологічним журналом еміграції був часопис «Книга» (вийшло лише 1-ше число у грудні 1921 р. у Відні за ред. проф. Д. Антоновича). Другим – «Українське книгознавство» (вийшло три числа – від травня до листопада 1922 р. – літогр., Подебради, за ред. Л. Биковського). Із праць на цю тему він називає: С. Сірополко «Покажчик книжок і відозв, виданих у Тарнові в 1921 до 1/X 1922 р.», М. Дараган «Покажчик видань культурно-просвітнього відділу 3-ої Залізної дивізії інтернованих Української армії». З жовтня 1925 р. російська Книгарня «Пламя» у Празі почала видавати місячник славянської бібліографії «Славянська Книга», де був зведений український відділ за редакцією С. Сірополка. Останнє число «Слов'янської Книги» вийшло у червні 1926 р. З бібліографічних україномовних статей автор згадує статті О. Лотоцького «П'ємонт української наукової думки», Р. Лашенка «Наукова робота професорів Українського Ун-ту в Празі», В. Дорошенка «Шевченкознавство» в 1925 р.» [23, с. 44].

Бібліографічна тематика була присутня і у журналі «Книголюб», який видавався з 1927 р. у Празі як орган новоствореного Українського товариства прихильників книги (УТПК). Упродовж чотирьох років з «Книголюбом» активно співробітничали наукові сили всіх трьох українських високих шкіл у ЧСР, а також чеські бібліографи. С. Сірополко пише, що із закриттям у 1931 р. «Бібліологічних вістей», «Книголюб» став, по суті, єдиним українським книгознавчим журналом на всіх українських землях і колоніях.

Еміграція випускала у світ і окремі бібліографічні покажчики, як наприклад, «Д. Дорошенко Покажчик літератури українською мовою в Росії за 1798–1897 pp. (Прага, 1925)», «Dr. M. Hnatysak Katalog der Ukrainica in der Abteilung «Ukraine im Lichte der deutschen Presse und Literatur der internationalen Presse-Ausstellung 1928 in Koln» (вид. Укр. Наук. Ін-ту в Берліні) [23, с. 45–46]. Низка цінних бібліографічних покажчиків з окремих галузей науки розміщувалася в різних працях і підручниках професорів українських високих шкіл у ЧСР. Таким чином, реєструючи українські видання в ЧСР українська еміграція йшла назустріч реалізації наміченої ВУАН праці складання всеукраїнського бібліографічного репертуару» [23, с. 46].

Сірополко наголошував, що українська еміграція брала участь і у розробленні теоретичних аспектів бібліографії. Цим питанням присвячувало спеціальні засі-

дання УТПК, цілу низку публікацій було організовано як у своїх, так і в чужих виданнях. На високому теоретичному рівні готувалися виступи українських бібліографів з рефератами на різних форумах, таких, як Міжнародний бібліотечний з'їзд у Празі 1927 р., Слов'янський з'їзд філологів у Празі 1929 р. та ін.

Учений підсумовує: в галузі бібліографії українська еміграція досягла значно більших успіхів, ніж російська, яка налічувала у своїх рядах чисельніший загін фахівців. За десять років свого перебування поза межами батьківщини вона активно долучилася і до розвитку української бібліографії в інтересах вітчизняної культури, – найціннішого скарбу українського народу [23, с. 46–47].

С. Сірополко також висвітлював у своїх працях життя і діяльності видатних діячів культури, які присвятили свою працю розвитку книгознавства, книгодрукування, бібліотекознавства, бібліографії. Його перу належать біографічні статті, наукові розвідки, присвячені таким діячам, таким особистостям, як Василь Анастасевич, Юрій Мелантріх, Петро Стебницький, Швайпольт Фіоль та ін. [14; 19; 24; 25].

Вчений велику увагу приділяв редакторській праці. У Празі він редагував український відділ місячника слов'янської бібліографії «Славянская книга», де опублікував підготовлений ним огляд педагогічної літератури, активно співпрацював з різними енциклопедичними виданнями, постійно друкувався в українській періодиці, у чеських часописах «Nove Školy», «Dělnická osvěta», «Věstník pedagogický», «Českých knihovníků», «Slovanská knihověda», «Pedagogické rozhledy», «Bibliofil», «Slovanský přehled» («Слов'янський огляд») та ін. Зокрема, у «Слов'янському огляді» систематично друкувалися українські й чеські вчені, письменники, які висвітлювали питання української справи, українського життя. У цьому журналі С. Сірополко багато писав про бібліотекознавство, публікував велику кількість рецензій, оглядів тощо [1, с. 18–19].

Висновки. Книгознавчі, бібліотекознавчі та бібліографознавчі здобутки С. Сірополка еміграційного періоду є вагомим внеском в українську та світову науку і культуру. Оскільки з половини 1930-х рр. українські книгознавчі дослідження в радянській Україні зазнали переслідувань, погромів і заборон, тим ціннішими були і залишаються напрацювання українських науковців в емігрантських осередках з цих питань. Публікації еміграційного періоду С. Сірополка позбавлені кон'юнктурних установок, дають об'єктивний аналіз розвитку книгознавства, бібліотечної справи, бібліографознавства, вводять сучасного дослідника й читача в складний лабіринт українського культурного процесу першої половини ХХ ст. як в тодішній Україні, так і за її межами, в емігрантських колах та в діаспорі, а також подають чимало інформації про розвиток означених галузей науки й культури в країні проживання вченого, зокрема Чехословаччині. Видання С. Сірополка з фондів НБУВ нині мало відомі широкій читацькій аудиторії, як і особистість їх автора. Тому сподіваємося, що наша публікація сприятиме популяризації життя і діяльності дослідника, зростання інтересу у ширшого кола українського громадянства до його наукової спадщини, осмисленню його ролі в історії книжкової та бібліотечної справи України, інших європейських держав, прискорить витіснення

з суспільної свідомості українства російської дезінформації щодо вченого, інших українських науковців, котрі жили і працювали в еміграції.

Список бібліографічних посилань

1. Беднаржова Т. Життєвий шлях подвижника і патріота. *Сірополко С. Історія освіти в Україні*. Київ : Наукова думка, 2001. С. 7–20.
2. Вронська Т. В. Сірополко Степан Онисимович. *Енциклопедія історії України : У 10 т.* / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. Київ : Наукова думка, 2012. Т. 9 : Прил – С. 585.
3. Зворський С. Л. Українське товариство прихильників книги в Празі. *Українська бібліотечна енциклопедія*. URL: <https://ube.nlu.org.ua/article/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B5%20%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE%20%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%85%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D1%96%D0%B2%20%D0%BA%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B8%20%D0%B2%20%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B7%D1%96>.
4. Зленко П. Бібліографічний покажчик наукових праць української еміграції 1920–1931 / передм. С. Сірополка. Едмонтон : Вид-во Канад. Інституту українських студій : Альбертський ун-т, 1990. 154 с.
5. Історія української бібліотечної справи в іменах (кінець XIX ст. – 1941 р. : матеріали до біобібліографічного словника / авт.-уклад. Л. В. Гарбар ; ред. кол. : Г. В. Боряк, Л. А. Дубровіна (голова), В. І. Попик та ін. ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т рукопису. Київ, 2017. С. 415–417.
6. Ківшар Т. Бібліотечна спадщина Степана Сірополка (1872–1959) / НАН України, Нац. б-ка ім. В. І. Вернадського. Київ, 2015. 532 с.
7. Ковальчук Г. І. Український науковий інститут книгознавства (1922–1936) / Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ : Видавничий дім «Академперіодика», 2015. 688 с.
8. Колекція Степана Сірополка : каталог книг українською і російською мовами / Міністерство культури і туризму України ; Національна парламентська бібліотека України. Київ, 2007. 247 с.
9. Мушинка М. Музей визвольної боротьби в Празі та доля його фондів : Історико-архівні нариси. URL: <https://archives.gov.ua/ua/%D0%BC%D1%83%D0%B7%D0%B5%D0%B9-%D0%B2-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B7%D1%96-%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B0-1-2/>.
10. Палієнко М. Г. Музей визвольної боротьби України. *Енциклопедія сучасної України*. URL: <https://esu.com.ua/article-69849>
11. Перський С. Популярна історія товариства «Просвіта» у Львові : з ілюстраціями. Львів : Накладом Т-ва «Просвіта», 1932. 268 с.
12. Сірополко С. Бібліотечна справа на В. Україні від 1917 р. *Книголюб. Вид. Укр. т-ва прихильників книги*. Прага : Укр. т-во прихильників книги, 1931. Кн. 2. Річник V. С. 77–83.
13. Сірополко С. Бібліотечна справа на Сов. Україні за останнє десятиліття [б. м.] : [б. р.]. [16] с.
14. Сірополко С. Василь Анастасевич як бібліограф і книголюб. *Українська книга. Місячник присвячений бібліології та бібліофілству – Орган Бібліологічної Комісії Наук. т-ва ім. Шевченка та Укр. т-ва бібліофілів у Львові*. 1937. Ч. 2. С. 46–49.
15. Сірополко С. Книгознавство в Галичині (XX-е стол.). *Книголюб. Вид. Укр. т-ва прихильників книги*. Прага : Укр. т-во прихильників книги, 1927. Кн. 2. С. 20–26.
16. Сірополко С. Книгознавство в ЧСР за останні 10 років. *Книголюб. Вид. Укр. т-ва прихильників книги*. Прага : Укр. т-во прихильників книги, 1928. Кн. 1–2. С. 2–16.
17. Сірополко С. Книгознавство на В. Україні. *Книголюб. Вид. Укр. т-ва прихильників книги*. Прага : Укр. т-во прихильників книги, 1927. Кн. 1. С. 11–19.
18. Сірополко С. Короткий курс бібліотекознавства : історія, теорія та практика бібліотечної справи. Львів, 1924. 128 с.

19. Сірополко С. Петро Стебницький як книголюб. *Українська книга. Місячник присвячений біблiологiї та бiблiофiльству – Орган Бiблiологiчної комiсії наук. т-ва ім. Шевченка та Укр. т-ва бiблiофiлiв у Львові*. 1937. Ч. 7–8. С. 177–180.

20. Сірополко С. «Прорив» на книгознавчому фронті совєцької України. *Книголюб. Вид. Укр. т-ва прихильників книги*. Прага. 1931. Кн. III–IV. Річник V. С. 124–129.

21. Сірополко С. Систематичний і предметовий каталог як засіб наблизити книжку до читача. *Українська книга. Тримісячник присвячений біблiологiї та бiблiофiльству*. 1939. Ч. 1. Рік видання III. С. 9–12.

22. Сірополко С. Список українських бібліографічних покажчиків за останнє десятиліття. *Книголюб. Вид. Укр. т-ва прихильників книги*. 1931. Кн. 1. Річник V. С. 38–41.

23. Сірополко С. Українська бібліографія на еміграції. *Книголюб. Вид. Укр. т-ва прихильників книги*. Вид. Укр. т-ва прихильників книги. 1932. Кн. I–II. Річник VI. С. 41–48.

24. Сірополко С. Швайпольт Фіоль – перший друкар слов'янських кирилівських книг. *Українська книга. Книгознавчий річник*. Краків ; Львів : Укр. вид-во, 1941. Річник V. С. 11–19.

25. Сірополко С. Jiří Melantrich. *Книголюб. Вид. Укр. т-ва прихильників книги*. 1930. Кн. IV. Річник IV. С. 209–215.

26. Сірополко Степан. Український педагог і бібліограф, громадський діяч. *Провідники духовності в Україні* : довідник / за заг. ред. І. Ф. Кураса. Київ : Вища шк., 2003. С. 550.

27. Степан Онисимович Сірополко (1872–1959) : біобібліографічний покажчик / Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського ; уклад., життєпис, хронологія життя і діяльності Т. І. Ківшар ; наук. ред. В. І. Попик ; редкол. : О. С. Онищенко (голова) [та ін.]. Київ, 2012. 197 с.

28. Творча спадщина Степана Сіро полка : сучасний вимір і проєкція в майбутнє: звіт. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/451>

References

1. Bednarzhova, T. (2001). Zhyttievyyi shliakh podvyzhyuka i patriota [The life path of the ascetic and the patriot]. In *Siropolko S. Istoriiia osvity v Ukraini* [Siropolko S. History of education in Ukraine]. (pp. 7-20). Kyiv, Ukraine: Naukova dumka. [In Ukrainian].

2. Vronska, T. V. (2012). Siropolko Stepan Onysymovych [Siropolko Stepan Onysymovych]. In *Entsyklopediia istorii Ukrainy* (Vols. 1-10). [Encyclopedia of the history of Ukraine] (Vol. 9, p. 585). Kyiv, Ukraine: Naukova dumka. [In Ukrainian].

3. Zvorskyi, S. L. (2020). Ukrainiske tovarystvo prykhylnykyv knyhy v Prazi [Ukrainian Society of Book Supporters in Prague]. In *Ukrainska bibliotechna entsyklopediia*. Retrieved from <https://ube.nlu.org.ua/article/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B5%20%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE%20%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%85%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D1%96%D0%B2%20%D0%BA%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B8%20%D0%B2%20%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B7%D1%96> [In Ukrainian].

4. Zlenko, P. (1990). Bibliografichnyi pokazhchuk naukovykh prats ukrainskoi emihratsii 1920–1931 [Bibliographic index of the scientific works of Ukrainian emigration 1920–1931]. Edmonton, Canada: Vyd-vo Kanad. Instytutu ukrainskykh studii: Albertskyyi un-t. [In Ukrainian].

5. Harbar, L. V. (2017). Istoriiia ukrainskoi bibliotechnoi spravy v imenakh (kinets XIX st. – 1941 r.): materialy do biobibliografichnoho slovnyka [History of Ukrainian Library Affairs in the Names (end of the nineteenth century – 1941): Materials to the biobibliographic dictionary]. (pp. 415-417). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

6. Kivshar, T. (2015). Bibliotechna spadshchyna Stepana Siropolka (1872–1959) [Stepan Siropolko Library Heritage (1872–1959)]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

7. Kovalchuk, H. I. (2015). Ukrainskyi naukovyi instytut knyhoznavstva (1922–1936) [Ukrainian Scientific Institute of Book Studies (1922–1936)]. Kyiv, Ukraine: Vydavnychy dim "Akadempriodyka". [In Ukrainian].

8. (2007). Kolektsiia Stepana Siropolka: kataloh knyhy ukrainskoiu i rosiiskoiu movamy [Stepan Siropolko's Collection: a catalog of books in Ukrainian and Russian]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

9. Mushynka, M. (2005). Muzei vyzvolnoi borotby v Prazi ta dolia yoho fondiv: istoryko-arkhivni narysy [The Museum of Liberation Struggle in Prague and the fate of its funds: historical and archival essays]. Retrieved from <https://archives.gov.ua/ua/%D0%BC%D1%83%D0%B7%D0%B5%D0%B9-%D0%B2-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B7%D1%96-%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B0-1-2/> [In Ukrainian].

10. Paliienko, M. H. (2020). Muzei vyzvolnoi borotby Ukrainy [Museum of Liberation Struggle of Ukraine]. In *Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy*. Retrieved from <https://esu.com.ua/article-69849> [In Ukrainian].

11. Perskyi, S. (1932). Populiarna istoriia tovarystva «Prosvita» u Lvovi: z iliustratsiiami [Popular history of the "Prosvita" Society in Lviv: with illustrations]. Lviv, Ukraine: Nakladom T-va "Prosvita". [In Ukrainian].

12. Siropolko, S. (1931). Bibliotechna sprava na V. Ukraini vid 1917 r. [Library Affair at V. Ukraine since 1917] *Knyholiub. Vydavnnia Ukrainkoho tovarystva prykhylnykiv knyhy, 2. (V), 77-83*. Praha, Czechoslovakia: Ukraine tovarystvo prykhylnykiv knyhy. [In Ukrainian].

13. Siropolko, S. (b. r.). Bibliotechna sprava na Sov. Ukraini za ostannie desiatylittia. [Library affair at Sov. Ukraine over the last decade] [b. m.]: [b. r.]. [In Ukrainian].

14. Siropolko, S. (1937). Vasyl Anastasevych yak bibliohraf i knyholiub [Vasyl Anastasevych as a bibliographer and book lover]. *Ukrainska knyha. Misiachnyk prysviachenyi bibliolohii ta bibliofilstvu – Orhan Bibliolohichnoi Komisii Naukovoho tovarystva im. Shevchenka ta Ukrainkoho tovarystva bibliofiliv u Lvovi, 2, 46-49*. [In Ukrainian].

15. Siropolko, S. (1927). Knyhoznavstvo v Halychyni (XX-e stol.) [Book studies in Galicia (XX century)]. *Knyholiub. Vydavnnia Ukrainkoho tovarystva prykhylnykiv knyhy, 2, 20-26*. Praha, Czechoslovakia: Ukraine tovarystvo prykhylnykiv knyhy. [In Ukrainian].

16. Siropolko, S. (1928). Knyhoznavstvo v ChSR za ostanni 10 rokov [Book studies in the Czechoslovak Republic for the last 10 years]. *Knyholiub. Vydavnnia Ukrainkoho tovarystva prykhylnykiv knyhy, 1, 2-16*. Praha, Czechoslovakia: Ukraine tovarystvo prykhylnykiv knyhy. [In Ukrainian].

17. Siropolko, S. (1927). Knyhoznavstvo na V. Ukraini [Book studies in the Western Ukraine]. *Knyholiub. Vydavnnia Ukrainkoho tovarystva prykhylnykiv knyhy, 1, 11-19*. Praha, Czechoslovakia: Ukraine tovarystvo prykhylnykiv knyhy. [In Ukrainian].

18. Siropolko, S. (1924). Korotkyi kurs bibliotekoznavstva: istoriia, teoriia ta praktyka bibliotechnoi spravy [A short course of library studies: history, theory and practice of librarianship]. Lviv, Ukraine. [In Ukrainian].

19. Siropolko, S. (1937). Petro Stebnytskyi yak knyholiub [Petro Stebnytskyi as a book lover]. *Ukrainska knyha. Misiachnyk prysviachenyi bibliolohii ta bibliofilstvu – Orhan Bibliolohichnoi Komisii Naukovoho tovarystva im. Shevchenka ta Ukrainkoho tovarystva bibliofiliv u Lvovi, 7-8, 177-180*. [In Ukrainian].

20. Siropolko, S. (1931). "Proryv" na knyhoznavchomu fronti sovietskoï Ukrainy [«Breakthrough» at the bibliographic front of Soviet Ukraine]. *Knyholiub. Vydavnnia Ukrainkoho tovarystva prykhylnykiv knyhy, III-V, 124-129*. Praha, Czechoslovakia. [In Ukrainian].

21. Siropolko, S. (1939). Systematychnyi i predmetovyi kataloh yak zasib nablyztyty knyzhku do chytacha [A systematic and subject catalog as a means of bringing the book closer to the reader]. *Ukrainska knyha. Trymisiachnyk prysviachenyi bibliolohii ta bibliofilstvu, 1, (III), 9-12*. [In Ukrainian].

22. Siropolko, S. (1931). Spysok ukrainskykh bibliohrafichnykh pokazzhchykiv za ostannie desiatylittia [List of Ukrainian bibliographic indexes for the last decade]. *Knyholiub. Vydavnnia Ukrainkoho tovarystva prykhylnykiv knyhy, 1, (V), 38-41*. Praha, Czechoslovakia. [In Ukrainian].

23. Siropolko, S. (1932). Ukrainska bibliohrafiia na emihratsii [Ukrainian bibliography on emigration]. *Knyholiub. Vydavnnia Ukrainkoho tovarystva prykhylnykiv knyhy, I-II. (VI), 41-48*. Praha, Czechoslovakia. [In Ukrainian].

24. Siropolko, S. (1941). Shvaipolt Fiol - pershyi drukar slovianskykh kyrylivskykh knyh [Schweipolt Fiol is the first printer of Slavic Cyrillic books]. *Ukrainska knyha. Knyhoznavchyyi richnyk, V, 11-19*. Krakiv; Lviv, Ukraine: Ukr. vyd-vo. [In Ukrainian].

25. Siropolko, S. (1930). Jiří Melantrich [George Melantrich]. *Knyholiub: Vydavnnia Ukrainkoho tovarystva prykhylnykiv knyhy, IV (IV), 209-215*. Praha, Czechoslovakia. [In Ukrainian].

26. Kuras, I. F. (Ed.). (2003). Siropolko Stepan. Ukrainskyi pedahoh i bibliohraf, hromadskyi diiach [Siropolko Stepan. Ukrainian teacher and bibliographer, public figure]. In *Providnyky dukhovnosti v Ukraini: dovidnyk* [Guides of spirituality in Ukraine: a guide]. (p. 550). Kyiv, Ukraine: Vyscha shkola. [In Ukrainian].

27. Kivshar, T. I., (Comp.) (2012). Stepan Onysymovych Siropolko (1872–1959): biobibliohrafichnyi pokazhchuk [Stepan Siropolko (1872–1959): Biobibliographic index]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

28. (2012). Tvorchya spadshchyna Stepana Siropolka: suchasnyi vymir i proektsiia v maibutnie: zvit [Creative legacy of Stepan Siropolko: modern dimension and projection into the future: report]. Retrieved from <http://www.nbu.gov.ua/node/451> [In Ukrainian].

Tetiana Antoniuk,

<https://orcid.org/0000-0002-6446-2795>,

Doctor of Historical Sciences,

Leading Researcher,

Department of Foreign Ukrainian Studies,

Institute of Book Studies,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Victoriya Antonova,

<https://orcid.org/0000-0002-0788-5505>,

Junior Researcher,

Department of Foreign Ukrainian Studies,

Institute of Book Studies,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

**BOOK STUDIES, LIBRARY STUDIES AND BIBLIOGRAPHY STUDIES ACHIEVEMENTS
OF STEPAN SIROPOLKO IN EXILE: ACCORDING TO PUBLICATIONS FROM THE FUNDS
OF THE V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE**

The **purpose of the article** is to publish the publications of S. Siropolko authorship from the funds of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, which reveal the scientific achievements of the scientist in the field of book studies and library and bibliographic affairs in exile during 1920-1959. The **research methodology** is based on the use of objective and comparative analysis of selected publications from the funds of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. The principle of historicism provided an in-depth consideration of the subject of research, helped determine the place and role of the personality of S. Siropolko in the development of Ukrainian bibliography, library studies and bibliography studies in the context of a specific historical time and emigration conditions. Thanks to the use of methods of analysis and synthesis, bibliographic and document studies, it was possible to analyze the content of individual editions of the specified topic, to find out their features, correspondence of the content of the books to the chosen topic. The **scientific novelty** consists in revealing the bibliographic, librarian and bibliographic works of S. Siropolko as one of the most active representatives of the Ukrainian emigration of the first half of the 20th century. Specific theoretical and practical achievements of the scientist during the period of emigration in the declared areas of activity are given. **Conclusions.** From the mid-1930s of the XX century Ukrainian bibliographic studies took place only in emigrant centers and the diaspora, therefore S. Siropolko's books and publications of the emigration period, devoted to issues of book studies, bibliography and library studies, are a significant contribution to the study of the history of Ukrainian culture outside of Ukraine and in the modern state of Ukraine. S. Siropolko was outstanding bibliographer, bibliographer, library specialist, was one of the most active representatives of Ukrainian emigration in the first half of the 20th century.

К е у в о р д: Ukrainian book; book studies, library studies, bibliography studies, Department of Foreign Ukrainian Studies of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, Stepan Siropolko.

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine

62, Volodymyrska st., Kyiv, Ukraine

e-mail: antoniuktd@nbuv.gov.ua

e-mail: anaisant196@gmail.com

Стаття надійшла до редакції 31.01.2023 р.